

**ZÜLFE, Ömer (Hazırlayan): Hecrî Kara Çelebî Muhyî'd-dîn
Mehmed Dîvân (İnceleme-Metin-Çeviri-Dizin): Ankara 2016.
Türk Dil Kurumu Yayınları.**

Nihal DEMİR*

Öz

Ömer Zülfe tarafından hazırlanan Hecrî Dîvân'ının tanıtımını yaptığımız bu yazıda öncelikle çalışmanın ana hatlarına değinilmiş daha sonra çalışmada yazarının görüşünden ayrıldığı bazı noktalara dikkat çekilmiştir. Bu yolla çalışmaya katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Beyit, Dîvân, Hecrî.

Abstract

The Hecrî prepared by Ömer Zülfe this paper is primarily addressed to the outline of the work I was working then separated from the opinions of the authors drawn attention to some points that we're promoting Dîvân. This way contributed to the work.

Keywords: couplet, Dîvân, Hecrî.

Çalışmaya konu olan Hecrî mahlaslı şairin adı Mehmed, lakabı Muhyî'd-dîn olup Kara Çelebi olarak tanınmıştır. Doğum tarihi kesin olarak bilinmeyen Hecrî'nin ölüm yılı 965/1557'dir. Karamanlı mı yoksa Bursalı mı olduğu da tezkireciler tarafından aydınlatılamamış bir husustur. Hecrî ve Kara Çelebi-zâdeler olarak bilinen ailesi kadılık, müderrislik, kazaskerlik, şeyhülislamlık gibi önemli vazifelerle Osmanlı Devleti'ne hizmet etmişlerdir.

Hecrî, Kemal Paşa-zâde gibi devrin önde gelen âlimlerinden aldığı eğitimle öncelikle muîd olmuş daha sonra Bursa, Kütahya, Amasya ve Edirne'de çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. Şam ve Bursa

kadılıklarına atanan Hecrî, bir süre sonra müderrislik vazifesine geri dönmüştür. Yeniden kadılık mesleğini icra eden Hecrî Bursa, Edirne ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. İstanbul kadılığı yaptığı esnada vefat eden şairin kabri Edirnekapı'da hocası Kemal Paşa-zâde'nin kabrinin yanında bulunmaktadır.

Hecrî'nin kaleminin kuvvetli, şiirlerinin latifeli ve ilminin derin olduğu konusunda tüm tezkireciler hemfikirdir. Ancak Hecrî birkaç beyiti haricinde kendini övmekten çekinmiş, vakur duruşunu korumuştur. Hecrî, şiirlerini atasözleri ve deyimlerle işleyerek îrâd-ı mesel başta olmak üzere

* Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

kullandığı söz sanatlarıyla tekdüzelikten sıyrılarak şiirine canlılık getirmiştir.

Kelam ve fıkıh ilimlerinde derin bilgisi olduğu bilinen Hecrî'nin şiirlerini topladığı *Dıvân*'ından başka bu ilimlere olan hâkimiyetini gösteren Arapça eserleri de vardır. *Vâkııāt-ı Kıra Çelebî, Sefînetü'd-Dürer, Risâle fı'l-Vakf, Gül-i Sad-Berg, Vakfet-i Kıra Çelebî* fıkıh, kelam ve hadis üzerine yazdığı eserlerindedir.

Zülfe çalışmasına konu olan *Hecrî Dıvânı*'nı eserinde şu şekilde ele almıştır: “Ön Söz” (7), “Kısaltmalar” (8), “İşaretler” (9), “Kaynaklar” (11-13), “Hecrî/Hayatı” (15-21), “Edebî Kişiliği” (23-38), “Metin Kurulurken Tutulan Yol” (39-40), “Divân-ı Hecrî” (41), “Gazeller” (41-148), “Musammatlar” (149-156), “Ekler” (157-158), Dizin (159-212). Son olarak sayfa numarası vermeden çalışmasının sonuna *Dıvân*'ın tıpkıbasımını eklemiştir.

Hecrî'nin hayatını “Adı ve Mahlası” (15), “Doğum Yeri ve Ailesi” (15-16), “Eğitimi ve Mesleği” (16-17), “Ölümü” (17-18), “Eserleri” (18-19), “Hayatı ve Kişiliğine Dair İzler” (19-21) başlıkları altında değerlendirmiştir.

Hecrî'nin edebî kişiliğini ise “Kaynakların Şiirini Değerlendirişi” (23-24), “Kendi Şiirini Değerlendirişi” (24-25), “Dil ve Üslupla İlgili Dikkatler” (25-32), “Kullanılan Vezinler” (32-34), “Atasözleri, Deyimler, Kalıp Sözler” (35-38) başlıkları altında toplamıştır. “Atasözleri, Deyimler, Kalıp Sözler”

başlığında *Dıvân*'da gazel ve musammatlarda geçen atasözlerine, deyimlere ve kalıp sözlere yer verilmiştir. Ancak bazı atasözü ve deyimlerin metinde geçtiği şekliyle değil de günümüz Türkçesine aktarılmış olarak bu bölüme alınmış olması dikkat çekicidir.

“Gazeller” bölümünde yüz kırk iki gazel transkribe edilmiştir. Okuyucuya kolaylık sağlamak adına beyitlerin satır numaralarına göre aynı sayfa içerisinde dipnot olarak çevirilerine de yer verilmiştir. Gazeller numaralandırılarak Arap alfabesi esas alınarak dizilmiştir. Her gazelin başında vezinler ve ait oldukları bahirler yer almaktadır.

Musammatların da çevirileri tıpkı gazeller gibi bulunduğu sayfada dipnot olarak verilmiştir. Her musammatın başında vezinler ve ait oldukları bahirler yer almaktadır.

Çalışmanın ana hatlarından sonra çalışmada yazarının görüşünden ayrıldığı bazı hususlara değinmek isterim:

1. Atasözleri, deyimler, vecizeler, kalıp sözler döneminin dil özelliklerini, yaşam koşullarını ve toplumun hayata bakışını anlatmada önemli birer malzemedirler. Bu sebeple bunları döneminde kullanıldığı şekliyle anlamak ve o bağlamda değerlendirmek gerekir.

Çalışmanın “2.5. Atasözleri, Deyimler, Kalıp Sözler” (35-38. s.) bölümünde yer alan bazı atasözleri, deyim ve kalıp sözlerin metnin orijinalinde geçen şekline sadık kalınmadan günümüz Türkçesine aktarılmış biçimleriyle bu bölüme alınması zannımca uygun değildir. Örneğin:

arayan tanrısını bulur (G. 109/5)

Hâlbuki metnin orijinalinde “isteyen tanrısın bulur”. Dönemin dil özelliklerine sadık kalınarak bu atasözünün bu şekliyle bu bölüme alınması daha uygun olacaktır.

*buldı hecrî isteyüp sîmîn şanemlerde seni
tanrısın bulur demişler çünki ey yâr isteyen
bıçak kemiğe dayanmak (G. 8/4)*

Metnin orijinalinde “bıçak kemüğe êrmek” biçiminde yer alması sebebiyle bu deyim “Atasözleri, Deyimler, Kalıp Sözler” bölümüne bu şekliyle alınması daha uygun olacaktır.

*tîg-i hicrân-ıla derdâ kemüğe êrdi bıçak
yêter ey hûnî yêter cevî ü cefâ bir kerem êt*

2. Dizin bölümündeki *dâğ* (Far. *yara*) maddesi içerisinde Tü. olan *dağ* (Tü. *dağ*) kelimesine de yer verilmiştir. *dağ* (Tü. *dağ*) sözcüğü için ayrı bir maddebaşı oluşturulması gerekmektedir. Örneğin;

*dil zâr sîne tahta kara pullar oldı dâğ
ğam şeş-derinde umma şağın hecriyâ küşâd
(G. 18/5)*

beyitinde yer alan *dâğ* kelimesi Far. *yara* anlamındadır ve bu maddebaşı içerisine alınabilir. Ancak;

*def'etdi bâde ile ğamum pîr-i mey-fürûş
dağları aqdarur dediler himmetü'r-ricâl*

beyitinde yer alan *dağ* kelimesi Tü. *dağ* anlamındadır ve bu kelime için ayrı bir *dağ* maddebaşı oluşturulmalıdır.

Zülfe'nin “Dizin” bölümüne maddebaşı olarak aldığı G. 128/1'de geçen *oynayavuz* bu haliyle dizine girmemelidir. *oyna-* fiilinin 1.çokluk istek eki almış biçimiyle oluşan *oynayavuz*, *oyna-* madde başı içerisinde verilmelidir. *oynayavuz*<*oyna-(y)avuz*.

Dizinde yer alan *benzer* maddebaşı da *benze-* maddesi içerisine alınmalıdır. G. 51/5'de geçen bu madde *benze-*fiilinin geniş zaman

ekiyle çekime girmiş şeklidir. Bu yüzden ayrı bir maddebaşı yapılmamalıdır.

3. Dizin bölümüne *artuğ* ve *yoğ* şeklinde alınan maddebaşlarının *artuğ* ve *yoğ* şeklinde Dizin'e alınması gerekmektedir.

artuğ ve *yoğ* kelimeleri kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir ek aldığında ötümlüleşir. Bu sebepten beyitlerde *artuğa*, *yoğ-iken* biçimlerini almaktadır. Ancak bu kelimeler Dizin'e *artuğ* ve *yoğ* şeklinde alınmalıdır.

4. Dizin bölümüne alınan *uyan-*, *uyanık*, *uğrın*, *koçal-* gibi kelimeler 17. yy.a ait ses ve ses benzeşmeleri üzerine önemli bir inceleme olan Meninski'nin *Thesaurus*'una bakıldığında böyle okunmamalıdır. Hecrî'nin de 16. yy.da yaşadığı göz önüne alındığında bu kelimelerin Meninski'nin sözlüğünde belirttiği üzere sırasıyla *oyan-* (554. s.), *oyanık* (554. s.), *oğrın* (554. s.), *koçal-* (3784. s.) şeklinde okunması ve Dizin'e de böyle alınması gerekmektedir.

KISALTMALAR

- Far. : Farsça
G. : GazelS
Tü. : Türkiye Türkçesi

KAYNAKÇA

MENINSKI, Franciscus á Mesgnien: *Thesaurus Linguarum Orientalium Turciae-Arabicae-Persicae*, I-IV: (Yayımlayan: Mehmet ÖLMEZ): İstanbul 2000: Simurg. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 32.

STEINGASS, F.: *A Comprehensive Persian- English Dictionary* London 1892.

TAŞ, İbrahim: *Yûsuf ile Zelfhâ* İstanbul 2008: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 42.